

Сижејни модел Секула и вила у дијахронијској и синхронијској перспективи¹

Славица Лукић

У раду се посматрају варијанте сижејног модела о сукобу између виле и Бановић Секуле, једног од најпознатијих јужнословенских епских јунака. Анализира се композициона схема песама и успоставља веза између уводне формуле и развијања сижеа. Увођење Секуле и Јанка у сижејни модел уноси нов семантички потенцијал, непознат у варијантама у којима фигурира Марко Краљевић. Испитују се слојеви везани за иницијацију јунака, трагове авункулата и за интернационални мотив женидбе јунака вилом. Пажња је посвећена и простору бележења, врстама стиха (осмерац и десетерац) и интеракцији јунака и сижејног модела.

Кључне речи: Бановић Секула, вила, Сибињанин Јанко, Марко Краљевић, јужнословенски фолклор, сижејни модел, уводна формула, иницијација, авункулат

Епске песме о Бановић Секули бележене су на српском, хрватском, македонском и бугарском етнокултурном простору у распону од 17. века до осамдесетих година 20. века.² Историјски прототип једног од најпознатијих јужнословенских епских јунака био је Јанош Секељи (Székely János, +1448), сестрић Јаноша Хуњадија (епског Сибињанин Јанка), који га је и поставио за бана Славоније 1446. године. Ујак и сестрић заједно су учествовали у Другом косовском боју (1448), а Секељијева погибија била је пресудан моменат за улазак ове историјске личности у епску песму и усмену традицију (в.: Maretić 1966: 209; Костић 1939).

Богата епска грађа о Бановић Секули могла би се, прегледности ради, поделити на неколико основних тематских кругова³ и на два шира ареала

---

¹ Овај рад представља део докторске дисертације *Епска биографија Бановић Секуле у јужнословенском контексту*, одбрањене на Филолошком факултету Универзитета у Београду 19. јула 2016. године.

² Истраживање је спроведено само на јужнословенским збиркама народних песама (мађарске збирке нису разматране).

³ Поред сижејних модела, као мерила за класификацију узети су и тематско-мотивски комплекси и делокрузи које Секула задобија у тематским круговима.

бележења – западни и источни⁴, као и на три хронолошка слоја певања – најстарији, средњи и новији слој⁵. Водећи се овим поделама, пратићемо варијанте у синхронијској (простор бележења) и у дијахронијској равни (време бележења).

Као заједнички тематски кругови за западни и источни простор певања издвајају се: *Секула и турски цар* (Вук VI, 31; Сарајлија, 159; Жуњић, ЕЗ 17/1; Максимовић, 9; Васиљевић; МХ I, 76; Срећковић, ЕЗ 1/263; Мутић, ЕЗ 47/1; Шаулић, 39; Лубурић IX, 127; Стоилов, 11); *Секула и вила* (Вук I, 266; Сарајлија, 2; Лубурић IX, 196; Петрановић I, 14; Рајковић, 169; М. Маџурагић 1, 20, 74; S. Маџурагић, стр. 208; Станић, 11; Бурин, 9); *Секула спасава лаковерног ујака* (Вук III, 30; Вук СНПр II, 71; Божовић, ЕЗ 249/16; Шаулић, 44; Лубурић IX, 133; Атанасовъ; Мартинов), *женидба јунака с препрекама, уз искушавање младожењиног јунаштва* (Лубурић IX, 24; Миладиновци, 145; Бурин, 9) и *женидба отмицом лађом/кочијом* (Вук V, 709; Вук СНПр II, 66; Красић, 16; Зорић Драгош, ЕЗ 167, 14; Карановић, ЕЗ 131, 2; Икономов, 213).⁶ Сижеи на источном терену показују изразитију повезаност са мотивом иницијације, као и приближавање новелистичком и бајковитом уобличењу епске грађе (Стоилов, 11; Бурин, 9; Мартинов). Наша пажња у овом раду усмерава се управо на сижејни модел *Секула и вила*, заступљен у западној зони певања у великом броју варијаната и са само једном варијантом у источној зони.

Први записи песама које припадају овом сижејном моделу са Секулом и/или Јанком као централним ликовима потичу из средњег слоја певања

---

⁴ Они се међусобно разликују по броју и старини сачуваних записа и по начину обликовања Секулине епске биографије. Западни ареал обухвата углавном територију данашње Србије, Црне Горе, Босне и Хрватске (један запис потиче из Словеније), а источни – простор данашње Македоније и Бугарске. Као гранична зона издвајају се Косово и Метохија, пошто поједини записи са тог подручја по типу заплета и ликова показују доста сличности с онима насталим на територији Македоније и Бугарске (нпр. *Свети Илија и Секула убијају але*, Дена, 429).

⁵ Зависно од времена бележења, песме о Бановић Секули могу се поделити у три групе: 1) предвуковски записи (најстарији слој певања) – 17. и 18. век; 2) записи у првој половини 19. века (средњи слој певања); 3) записи од друге половине 19. до осамдесетих година 20. века (новији слој певања). На западном, српском и хрватском терену, развој певања о Секули може се пратити у широком временском луку од 17. до друге половине 20. века; на источном, бугарском и македонском простору, сачуване су песме од друге половине 19. века, те је временски лук бележења далеко краћи.

⁶ Типичан пример овог сижејног модела је *Женидба Јове Будимлије* (Вук II, 100), с тим што у овој песми улогу прерушеног отмицара невесте има сам младожења. Песме варирају интернационални мотив „о ргеушеном трговцу који намамљује voljenu devoјku на ладу s трговином, odvodi je i ženi se njome“ (Pešić, Milošević-Đorđević 1984: 111).

о Секули.⁷ Будући да се исти сижејни модел, али с другим јунаком, среће и у *Ерлангенском зборнику*⁸, може се претпоставити да је улазак Секуле и Јанка у овај сижејни модел млађег постања⁹.

И постојаност уводне формуле, чија је дистрибуција у усменој епизи доста ограничена, и метрички образац (осмерац), за који се везују старији епски и културни слојеви, и тип сукоба (сукоб јунака с натприродним бићем – вилом), и извођење у колу, које упућује на везу датих песама с одређеним обредно-обичајним контекстом – речито говоре о архаичности сижејног модела и симболичке приче која се налази у основи одговарајућег круга варијаната (Делић 2009: 235).

Приметна је сличност са сижеом који варира мотив сукоба Марка Краљевића с вилом бродарицом, односно вилом изворкињом.¹⁰ Ту се Марко јавља првенствено као ослободилац „уграбљене воде“ и „митолошки културни јунак“ (Иванова 1997: 73). Али, како с правом закључује Лидија Делић, разлика између ових сижејних модела постоји.

Аналогија међу поменутиим епским моделима, дакако, постоји, пошто су они модалитети сукобљавања јунака с демонским женским бићем. Међутим, у обрасцу ‘сукоб јунака с вилом око подизања шатора’ вила не поставља никакав намет и не узурпира људима воду, већ је човек, односно јунак тај који атакује на њен простор. Ова инверзија пројектована је и на фабуларни план: док у обрасцима који тематизују сукоб јунака с вилом бродарицом или изворкињом вила креће у потеру за јунаком који је повредио њен домен и терен, у моделу ‘сукоб јунака с вилом око подизања шатора’ вила бежи од јунака, који креће у потеру за њом (Делић 2009: 236).

Записи који припадају сижејном моделу *Секула и вила* потичу из западне зоне певања о Секули: из Црне Горе (Вук I, 266; Сарајлија, 2; Лубурић IX, 196), Босне (Петрановић I, 14; Петрановић II, 32); Славоније (Рајковић, 169); Хрватске (М. Мажуранић 1, 20, 74; S. Маџураић, стр. 208) и Србије

---

⁷ Лидија Делић овај сижејни модел именује као *сукоб јунака с вилом око подизања шатора* (уп. Делић 2009: 234–245). С обзиром на то да се у овом раду првенствено посвећује пажња варијантама са Секулом као протагонистом, модел је именован другачије.

⁸ У песми бр. 181 говори се о сукобу Марка и виле око подизања шатора на забрањеној територији.

⁹ Премда се песме овог сижејног модела с Јанком и/или Секулом као главним јунацима јављају тек у средњем слоју певања, то не умањује њихову архаичност. Владан Неђић у студији *Српскохрватска осмерачка усмена епика* указује на то да осмерачке епске песме „представљају архаичан епски слој“. Као главни аргумент за ово тврђење наводи контекст у коме су ове песме извођене – певане су у колу. „Како су се осмерачке епске песме углавном изводиле у колу, оне се нису мењале онако као гусларске десетерачке импровизације. Приљубљене уз игру и уз обичај, чувале су несравњено боље стару грађу и стари облик“ (Неђић 1976: 36).

¹⁰ О овом сижеу писале су Мирјана Дрндарски (2001: 86–100) и Радост Иванова (1997: 67–128).

(Станић, 11). Они су широко распрострањени, а како су неки записи у осмерцу, могло би се претпоставити да је реч о старијем слоју певања¹¹. Уопштена композициона схема овог сижеа састоји се од следећих елемената:

1. уводна ситуација/формула¹²
2. маркирање простора
3. први вербални дуел
4. хватање виле
5. други вербални дуел
6. епилог.

Да ли ће сви композициони сегменти у песми бити присутни и на који начин ће се испољити, зависи од актера догађаја и жанровског одређења песме. Будући да је овај сиже уобличен и у осмерцу и у десетерцу, песме се могу поделити у две групе и засебно анализирати. Табеларним приказом осмерачких варијаната сижеа¹³ најпотпуније се могу проучити и упоредити разлике између композиционих сегмената.

Табела 1.

Извор	Вук I	Сарајлија	М. Мажура-нић	Петрановић I	Рајковић	S. Mažuranić
Место и време бележ. / објављ.	Рисан, 1823.	Црна Гора, 1827–1831.	Нови Винодолски, 1836. ¹⁴	Босна и Херцеговина, 1867.	Славонија, 1869.	Нови Винодолски, 1907.
Уводна формула	„Шатор пење Угрин Јанко“	„Лов ловио Бан-Секуле“	„Šator penje ban Sekula“	„Лов ловио бан Секула“	„Заигра се бан Секула“	„Šator penje ban Sekula“

¹¹ Према Владану Недићу „старина осмерачке епике огледа се и у чињеници да највећи број њених примера није записан у средишним областима српскохрватског језичког подручја, већ у крајевима даљим од средишта (...) А познато је да су се архаичнији слојеви наше епике, под притиском новијих, повлачили ка поменутиим крајевима, где су се добро чували и споро мењали“ (Недић 1976: 37).

¹² Када је реч о првом композиционом сегменту, у осмерачким песмама пре би се могло говорити о уводној формули, док је у вези са десетерачким варијантама примереније говорити о уводној ситуацији.

¹³ Владан Недић о песмама овог сижејног модела говори као о осмерачким епским песмама, али њихови записивачи смештали су их углавном у контекст лирских песама. Једино Вук Караџић и Матија Мажуранић наглашавају и играчки карактер ових песама, наводећи да су извођене у колу.

¹⁴ Од четири песме у овом зборнику у којима је Секула главни протагониста, три припадају сижејном моделу *Секула и вила*. Две песме су наведене у целини (бр. 1, 74), а из треће (бр. 20) је дата само уводна формула са напоменом о идентичности с првом песмом. Све три песме су веома блиске, те се овде могу представити заједно.

Маркирање простора	„Украј Саве воде ладне / на вилино игралиште, / на јуначко разбојиште / и на вучје вијалиште.“	Планина, горица; јуначко разбојиште, вучије вијалиште, вилиње игралиште.	„Na planini na Papuči ¹⁵ , / na vilinom igrališću, / sokolovom padalištu, / na vučijemu vijalištu.“	„Намјера га намјерила / на вучије разбојиште / на вилино игралиште.“	Вила бежи небу под облаке.	„Na planini / na papuči / na vilinom igrališću / na hajdučkom sastajalištu / i na vučjem vijalištu.“
Први вербални дуел	Води се између Јанка и виле; вила штити своју територију; ујак вербално изражава уздање у сестриће.	–	Води се између Секуле и виле; вила штити своју територију; „Za to bane niš ne hajе.“	–	–	Води се између Секуле и виле; вила штити своју територију; Секула се узда у ујака.
Хватање виле	(сведено, без посредника): „У то доба бан Секуле, / б'јелу вилу уфатио, / пак је води ујаку своме.“	(сведено, без посредника): „Ту уфати Секул вилу.“	поноћ; хватање виле је описано развијено; помоћ коња, хртова, соколова и других јунака; вилу доводе Секули или је он сам хвата. ¹⁶	(сведено, без посредника): „Те уфати Секул вилу.“	„И намаче бан Секула, / и намаче мудру видру / те увати б'јелу вилу.“	поноћ; хватање виле је развијено описано; помоћ соколова, хртова и других јунака; вилу доводе Секули.
Други вербални дуел	Вила нуди Секули „троје биље“ да је не води ујаку; он самоуверено одбија, уздајући се у себе.	Вила нуди Секули „троје биље“ да је не води ујаку; он самоуверено одбија, уздајући се у себе.	Вила нуди Секули „троје биље“ да је пусти; он самоуверено одбија, уздајући се у ујака.	Вила нуди Секули „троје биље“ да је не води ујаку; он самоуверено одбија, уздајући се у себе.	Вила нуди Секули „троје биље“ да је не сече сабљом; он самоуверено одбија, уздајући се у Бога, брата и себе.	Вила нуди Секули „троје биље“ да је пусти; он самоуверено одбија, уздајући се у ујака.

¹⁵ „Везујући за Секулу и стари мотив о јунаковом сукобу с вилом, песме су и овде можда сачувале једну историјску појединост, а то је помен планине Папуче (Папука), где је млади славонски бан одиста могао ловити“ (Недић 1976: 22).

¹⁶ Варијанте се разликују у овом сегменту. У једној варијанти (бр. 1/20) најпре се оглашавају коњи рзањем, а јунаци јауком, после чега следи Секулина реакција. Он пушта коње у равно поље, хртове у лугове, а соколове под облаке. Јунаци хватају вилу и доводе је Секули. У другој варијанти (бр. 74) Секула поставља стражу, пуштајући коње у равно поље, хртове у лугове, а јунаке под облаке. Изненађује што су јунаци смештени под облацима, будући да је то простор резервисан за соколове. Додуше, ту се могу наћи и змајевити јунаци, што би посредно могло указивати на змајевитост Секулине пратње, нарочито имајући у виду да се и соко може јавити у улози предводника градоносних облака. Оглашавање коња и јунака указују на то да је вила остварила своју претњу. Остаје нејасна функција постављања страже, пошто Секула самостално савладава вилу.

Епилог	-	Секула дарује вилу ујаку, а ујак њему уздарје – „крило златно и перјатно“.		-	-	-
--------	---	--	--	---	---	---

Инваријантни елементи овог сижејног модела јесу: уводна формула, маркирање простора, хватање виле и други вербални дуел. Уводне формуле су чврсто повезане с појавом или изостанком првог вербалног дуела у којем вила изриче претњу. У песмама с уводном формулом *Шатор пење* први вербални сукоб је обавезан, док у песмама чија је иницијална формула другачија¹⁷ тај сукоб изостаје. Подизање шатора у планини (гори) или крај воде отворени је атак на простор чији је владар демонско биће – вила. Секула залази у табуисани, хтонски простор који је вишеструко детерминисан као вилино игралиште, вучије вијалиште, јуначко разбојиште или хајдучко састајалиште, и зато опасан по обичног човека. Појава виле, вука и хајдука у таквом окружењу није изненађујућа. Вила је владарка хтонског простора, али и чувар границе између овог и оног света, при чему се сама планина изједначава са „хтонским простором првог реда, еквивалентним свету мртвих“ (Детелић 1992: 65). У појединим варијантама наглашено је присуство воде, која се може схватити као „као граница између два света коју чувају демони“ (Детелић 1992: 88). Вилина супституција је хајдучки харамбаша који преузима „на себе и њене познате функције“ (Детелић 1992: 72). Вук је једна од хтонских животиња, представник је оностраних сила, изасланик света мртвих, чврсто повезан са демонским бићима. „Време разуларености вукова, кад завијају у чопорима, подудара се с периодом разуларености нечисте силе“ (Толстој, Раденковић (ур.) 2001: 104). Улазак јунака у простор троструког укрштања демонских сила не може проћи некажњено. Вила најпре упозорава туђинца на прекршај и могуће последице, а он, уздајући се у сестрића или ујака (зависно од тога ко подиже шатор – Јанко или Секула), опомену занемарује. Веза између сестрића и ујака у варијантама овог сижејног типа указује на аспекте авункулата, што га богати новим значењима, непознатим у старијем слоју певања¹⁸. Физич-

¹⁷ У две песме иницијална формула је *Лов ловио бан Секула* (Сарајлија, Петрановић), а само у једној је *Заигра се бан Секула* (Рајковић).

¹⁸ У варијанти из *Ерлангенског рукописа* (бр. 181) нема другог вербалног дуела између Марка и виле. Уместо тога Марко вилу сурово кажњава вађењем очију. Том казном је у потуности смешта у свет ком припада, будући да је слепоћа хтонско обележје које указује на припадност виле оном свету (Толстој, Раденковић (ур.) 2001: 394). Вид јој је очигледно омогућавао комуникацију и са овим светом. На овај начин је веза овог и оног света пресечена. Управо други вербални дуел у песмама са Секулом као протагонистом указује на иницијацијску подлогу. Јунак савладавањем демонског бића стиче изузетне

ки окршај са демонским бићем је сведен и одвија се на два начина: а) Секула самостално хвата вилу (Вук I, Сарајлија, Петрановић I); б) уместо Секуле тај посао обављају мудра видра, соколови¹⁹, хртови²⁰ и други јунаци (М. Мажуранић, Рајковић, S. Маџурагић). Лако савладавање опасног хтонског бића посредно указује на изузетност самог Секуле и његових јуначких атрибута²¹. У другом вербалном дуелу вила више није надмоћно демонско биће, већ је постављена у позицију беспомоћног молиоца. Она моли Секулу: а) да је пусти (М. Мажуранић, S. Маџурагић); б) да је не води ујаку (Вук I, Сарајлија, Петрановић I); в) да је не сече (Рајковић), обећавајући му магично биље које ће му обезбедити изузетан успех у друштвеном и породичном животу (сабљу, коња, срећу и јунаштво у дружини, мушко потомство). У свим варијантама он то одбија уздајући се у: а) ујака (М. Мажуранић, S. Маџурагић); б) себе (Вук I, Сарајлија, Петрановић I); в) Бога, брата и себе (Рајковић). Ово одбијање понуђених магичних дарова јасно указују на то да је Секула већ прошао обред иницијације и да је стекао потребно самопоуздање и јуначку зрелост. У варијантама код браће Мажуранића јасна је улога ујака у већ раније обављеном обреду иницијације. Секула своју оствареност у породичном и друштвеном животу сагледава искључиво кроз везу са ујаком. Он му је био водич кроз иницијацију, захваљујући њему постао је то што јесте – стасали јунак примљен у свет одраслих, те се тако може објаснити и извесна нелогичност у стиховима: „I dok je meni uјca Јанка, / моја lјуба sine гађа“. Да није било ујака, не би било ни Секуле, а тиме ни мушког потомства.

Две варијанте почињу уводном формулом *Лов ловио* (Сарајлија, Петрановић I), која упућује на интернационални сиже о Мелеузини, „код нас познат као сиже о женидби човека вилом одн. о ‘вили љубовци’“ (Детелић 1996: 64). Секула не подиже шатор на табуисаном простору, већ се налази у лову где га случајност²² наводи на сусрет са вилом. Мирјана Детелић ову уводну формулу повезује са формирањем клишеа чији је обавезни

јуначке атрибуте, као и право да се назове јунаком у дружини. Водич на том путу му је најчешће ујак, те се кроз овај обред иницијације реализује, добро познат у традицији, однос између ујака и сестрића.

¹⁹ „Соко нема неко нарочито место у народним предањима. Најизразитије се, ипак, код ове птице испољава *мушка симболика*, представљена у фолклору, нарочито у песмама“ (Гура 2005: 511). Али, треба имати на уму да се соко може јавити и у улози предводника градоносних облака, као и орао (Гура 2005: 512).

²⁰ У традицији пса карактерише и способност да види нечисту силу (Толстој, Раденковић (ур.) 2001: 418). Хрт је врста пса која се одликује одличним видом и изузетном брзином, те је стога погодан за лов.

²¹ Соколови, хртови, видра, коњи, други јунаци као део Секулине пратње.

²² „Поетика догађаја у епици увек подразумева два плана: земаљски, хоризонтални, на коме човек ‘у незнани’ прима ствари онако како му се дешавају, и вертикални, ситуаци-

елемент, у крајњем исходу, сусрет са судбином чије је дејство одложено (Детелић 1996: 67). Пошто изостаје атак на вилину територију у виду подизања шатора, изостаје и први вербални дуел са вилом. Уместо очекиваног улова, улов је вила која га моли да је не даје ујаку. Оваква молба јавља се још и у варијанти коју је забележио Вук Караџић. Веза између уводне формуле и вилине молбе је очигледна. Песме са уводном формулом *Лов ловио* активирају сиже о женидби јунака вилом. Може се претпоставити да ће се даривање виле ујаку завршити склапањем брака и укључивањем виле у људску заједницу, с тим да се вилом не жени јунак који ју је уловио, већ његов ујак. Једино варијанта код Вука нема ову уводну формулу, а вила тражи да је јунак не преда ујаку. То не изненађује, будући да се први вербални дуел одвија између ујака и виле, а не између Секуле и виле. Варијанта код Сарајлије једина је која има и епилог у виду уздарја које ујак даје сестрићу – „крило златно и перјатно“. Дакле, судбина виле после другог вербалног дуела разрешава се вероватно на два начина: даривањем ујаку или убијањем.²³

Интересантна је варијанта коју је у Славонији забележио Ђорђе Рајковић (бр. 169).²⁴ Њена уводна формула је другачија – *Заигра се бан Секула*. Игра и плес су карактеристични за виле: „Посебно својство виле јесте музикалност: оне стално певају, играју у колу“ (Толстој, Раденковић (ур.) 2001: 81). Највећа опасност прети човеку ако нагази на њихово коло.²⁵ Свако надигравање са вилом носи потенцијалну опасност по онога ко се на тај корак усуди: „На своје играње виле су врло поносите и не верују да се ко може са њима мерити“ (Ђорђевић 1984: 114). Спремне су да позову јунака

тивно ретко дефинисан али зато ипак делотворан, план божанске промисли или неименоване више силе на коме се свака акција покреће да би изазвала реакцију, и где свака ствар има свој разлог. Тај горњи план је човеку скривен и због тога хаотичним људским светом владају ‘срећа’ и ‘намера’ (што су епски термини за случај)“ (Детелић 1996: 65–66).

²³ Ниједан од ова два исхода не може се са сигурношћу утврдити, али се на основу везе са уводном формулом може претпоставити. У песми из *Ерлангенског рукописа* (бр. 181), која се може сматрати варијантом песме овог сижејног модела, Марко сурово кажњава вилу вађењем очију. Уводна формула ове песме је *Шатор пење*, а исто је и у варијантама у којима главног актера Секулу вила моли да је пусти. Ако он одбија да то учини, можемо претпоставити да ће одмазда бити једнако сурова као и Маркова.

²⁴ Овој песми врло је слична песма *Ковјенић и вила* из исте збирке (бр. 170).

²⁵ „Виле никоме неће зла учинити док их ко не увриједи (нагазивши на њихово коло или на вечеру или другачије како), а кад их ко увриједи, онда га различно наказе: устријеле га у ногу или руку, у обе ноге или обе руке, или у срце, те одмах умре“ (Караџић 1964: 70).

да се са њима надиграва или да им свира не би ли га тако умориле, покориле и казниле.²⁶ Из овог контекста јасно је да су се Секула и вила Мандалина²⁷ надигравали. Секула је однео победу, а вила је покушала да се спасе бекством у облаке. Секула је савладава уз помоћ мудре видре. Моћ видре²⁸, бића везаног за воду, овде се по аналогији протеже и на небески простор јер и сама вила може да се спушта у водене дубине и досеже небеске висине. Једино у овој варијанти вила страхује да ће је јунак посећи сабљом. Надиграна и савладана вила нуди чаробно биље, а Секула га одбија, уздајући се овог пута у Бога („Док је мени Бога мога, / родиће ми љуба сина“), брата („Док је мени брата мога, / бићу јунак у дружини“) и себе („Док је мени десне руке, / моћи ће ми сабља сјећи“). У овој варијанти потпуно је потиснут обредно-обичајни контекст авункулата. У први план је постављена победа људског над демонским бићем које се кажњава смрћу сабљом, мада не експлицитно као у варијанти забележеној у *Ерлангенском рукопису* где је протагониста Марко Краљевић²⁹. Рајковићева варијанта се највише приближава варијанти из *Ерлангенског рукописа* управо тиме што се претпоставља казна за вилу („Немој мене сабљом сјећи“), а не њено укључење у људску заједницу кроз склапање брака.

Песмама сижејног модела *Секула и вила* врло је блиска песма *Јунак вилу устријели* (забележена у „горњем приморју“) из прве књиге Вукових *Српских народних пјесама* (бр. 225). Неименовани јунак у првом лицу прича о свом сусрету са вилком. Игром случаја јунак угледа вилу на јасену („Прођох гору, прођох другу, / зађеде ми јасен клобук, / стегнух коња, да ја видим, / али вила на јасену“), после чега се спрема да је устрељи, али га вила заклиње да је не стреља и нуди му три добра (јуначку срећу, новац и

²⁶ По предању које је забележио Иван Кукуљевић Сакцински а пренео Тихомир Ђорђевић, виле су позвале Марка да игра са њима не би ли га тако савладале. „Али Марко бијаше чврст на ногу, он поче с вилама играти, па играше дотле док их све не надигра и док нису све до једне од умора попадале на земљу. Надвладане тако виле покориле су му се и склопиле с њим побратимство. Од оне добе, каже народ, биле су му ове виле на службу и помагале су га у свакој срећи и несрећи“ (Ђорђевић 1984: 114).

²⁷ Једино је у овој варијанти вила именована конкретним именом.

²⁸ Само у варијанти код Рајковића појављује се видра као средство којим се савладава вила. Видри је својствена женска симболика. У словенској традицији њеном лику „одговарају женски водени духови као што су водена вила или чешка водена девица“ (Гура 2005: 153). Отуда не изненађује способност видре, бића са демонским својствима, да савлада вилу, чије је станиште и вода. У епитету мудра изражена је њена главна карактеристика заснована „на језичком сазвучју и рими (...*видра* – *мудра*...)“ (Гура 2005: 192).

²⁹ „За разлику од осталих варијаната, у којима се вила на специфичан начин интегрише у људску заједницу (Секула хвата вилу и дарује је ујаку, војводи Јанку), у песми из *Ерлангенског рукописа* Марко ослепљује вилу, чиме на симболичан начин поништава њене моћи и успоставља неопходан јаз, ‘прекид’ између два света, оностраног и ононостраног, људског и демонског/хтонског. Отуда и његова победа над вилком задобија карактер културног чина“ (Делић 2009: 237).

љубу лепшу и од виле). И овде јунак већ поседује све што му вила нуди, те се одлучује да је устрељи. Вила је била потпуно неспремна да се сукоби са младићем³⁰, а пропуштена прилика да савлада демонско биће за младића би могла бити погубна. Исто тако опасност од поновног деловања виле мотивише и Секулино поступање у песмама у којима је он протагониста.

У десетерачким песмама овог тематског круга Сибињанин Јанко се жени савладаним митолошким бићем уз посредничку улогу свог сестрића, Бановић Секуле. Композиција ових песама мање је компактна и можемо говорити о мање или више израженом одступању од главне линије радње – сукоба Секуле и виле због подизања шатора на забрањеној територији. Уочавају се следеће целине:

1. уводна ситуација
2. маркирање простора
3. вилина претња
4. Секула и Јанко
5. Секула савладава вилу
6. женидба вилом.

У табеларном приказу³¹ лакше се могу пратити сличности и разлике у варијантама овог типа, а потом ћемо их упоредити и са осмерачким песмама.

Табела 2.

Извор	Станић	Б. Петрановић	Лубурић IX
Место и време бележења /објављивања	Драгачево, 1870.	Босна, 1866.	Никшић, 1833.
Уводна ситуација	„Поранио од Сибиња Јанко, / поранио у лов у планину.“	Дијалогски оквир – разговор вила. Јанко купи војску и узима Секулу од мајке и сестара, упркос њиховом противљењу.	Дванаест војвода пију вино. Јанко их упозорава да је време да пређу преко Мораче и Таре јер ће воде надоћи.
Маркирање простора и времена	Јанко разапиње шатор на „горњој Јабуци“ (планини).	Јанко са војском разапиње шаторе на Косову пољу крај реке Ситнице. У току ноћи,	Пошто се оствари Јанково упозорење, јунаци разапињу шатор покрај воде и

³⁰ Јасен је у словенским културама поштовано дрво. Према веровању Јужних Словена виле седе на гранама јасена „јер тамо не страхују ни од каквих опасности“ (Толстој, Раденковић (ур.) 2001: 240).

³¹ Осим варијаната наведених у табели, овом сижејном моделу припада и песма коју је забележио Богољуб Петрановић – *Сибињанин Јанко с вилом* (Петрановић II, 31). У њој је једини протагониста Јанко, чиме се у потуности искључује обредно-обичајни контекст авункулата. Он самостално савладава вилу, која му не нуди магично биље, већ склапање побратимства, што укида могућност остваривања брачне везе. Дакле, мотиви авункулата и женидбе савладаним демонским бићем нису ни назначени. Вила враћа у живот устрељене јунаке и то се може сматрати својеврсним обредом иницијације који се укључује у мотивацијско образложење Јанковог доласка у табуисани простор.

		док сви спавају, будном Јанку се обраћа вила.	ту проводе три дана. Четвртог дана на води се појављује вила у јаворовој лађи.
Вилина претња/услов	„Хајд’ одатле од Сибиња Јанко! / То је Јанко моја очевина, / очевина па и ђедовина, / ако ми се уклонити нећеш, / оба ћу ти ока истерати, / мојом стрелом из златне тетиве / преби ћу ти ребра поприко, / растргнути на четири стране, / обесити о четири гране.“	„Ај ђидијо, од Сибиња Јанко! / Зар си свео у Косово војску, / код Ситнице попео чадоре? / Кунем ти се, тврду вјеру дајем, / ако другу ноћу ти заноћиш / код Ситнице у пољу Косову, / војски ћу ти очи повадити, / добре ћу ти коње сакатити, / и на твоју сву слијепу војску / и сакате коње од мејдана / љуте ћу ти напушити Турке, / ту ћеш, Јанко, главу изгубити.“	Јанко тражи од виле да му да лађу за превоз у замену за дванаест дуката. Вила ову понуду одбија, постављајући услов: „Но дај мени војводу једнога, / да ја бирам кога ми је драго“ ³² . Јанко пристаје и вила узима војводу Матију, премда су сви очекивали да ће узети Секулу.
Укључивање Секуле у сукоб са вилом	Преплашени Јанко бежи и среће сестрића Секулу коме искрено признаје свој страх од вилине претње.	Јанко уплашен плаче, а Секула се забринуто нуди да га одмени на мегдану и кошији. Када сазна за вилине претње, Секула се самоуверено смеје, тражећи од Јанка јуначке атрибуте да по дану савлада вилу.	Секули је после три године досадило кукање Матијине мајка за сином. Он одлази поново на реку Тару, опремљен јуначким атрибутима.
Секула савладава вилу	Секула одлази у исти простор. Ситуација се понавља, али после вилине претње Секула не бежи, него се супротставља вили уз помоћ јуначких атрибута: хрта и огара, соколова и утве златокриле. Хватање виле је наративно развијено.	Хватање виле је наративно развијено и одвија се уз помоћ соколова, хрта и огара. Секула не чека наредну ноћ, већ сам одлази у планину, узима вили крила и окриље и предаје је ујаку.	Пошто вила одбије да врати Матију, Секула уз помоћ хрта и сивога сокола хвата вилу која га одводи до Матије.
Женидба вилом	Секула одводи вилу ујаку и Јанко је узима за љубу.	Јанко се жени вилом и добија две кћери и четири сина.	Секула вилу одводи код ујака који се њоме жени. Када је вила родила четвртог сина, на превару долази до својих крила и окриља, напушта породицу и враћа се у планину.

У Станићевој песми у уводној ситуацији спајају се две формуле – лов у планини и распињање шатора, док се у уводном делу песме коју је у *Даницу* објавио Т. Петрановић препознаје контаминација два сижеа. Купљење војске и узимање Секуле од мајке и сестара припада сижеу који тематизује смрт Бановић Секуле, а даљи ток песме сижејном моделу *Секула и вила*. У табуисаном, хтонском простору планине, поља и реке, који недозвољеним

³² У овој песми сачувани су реликти „старог култа превозења душа покојника преко реке смрти“ (Дрндарски 2001: 95), с тим што вила овде није заробила, „закључала“ воду, већ господари прелазом преко воде.

присутвом нарушава Јанко, самостално или са својом војском, вила изриче претњу. Она је у једној варијанти усмерена директно на Јанка (Станић), а у другој на Јанкову војску и коње (Т. Петрановић). У обе варијанте Јанко је преплашен, што није случај у осмерачкој варијанти забележеној код Вука. Секула је после ујакове исповести самоуверен. Он ујаку упућује и својеврсни прекор:

„Мој даица, од Сибиња Јанко!
 На јунаштву боље је умр'јети,
 Него женски у кули сједити“.
 (Т. Петрановић)

Ујак и сестрић заузимају супротне стране у опозицији кукавичлук – храброст. У овим варијантама нема вербалног дуела у коме вила нуди магично биље у замену за своју слободу. Акцент се помера на мотив женидбе јунака вилом, у осмерачким варијантама само наговештен. Још једну песму објављену у *Даници* (Бугарски) карактерише контаминација два поменута сижејна модела, с тим што је овде превагу однео сижејни модел *метаморфоза јунака (Секула се у змију претворио)*. У овој песми стихови: „Шатор пење Сибињанин Јанко“ јављају се у медијалној позицији. У иницијалном сегменту песме развија се мотив Секулиног одласка у бој упркос молбама Јанкове сестре и захтевима биљарица на Дунаву. Сама епизода о сукобу са вилом делује као дигресија у односу на основни ток песме. Јанко у Голеш планини разапиње шатор због чега се сукобљава са Голешкињом вилом. И у овој варијанти Секула не чека вилин долазак, већ је сам тражи уз помоћ хртова и сокола. Савладана вила, за разлику од антагонисткиња у осталим песмама, тражи помоћ од Јанка, а не од Секуле („Не дај мене, Сибињанин Јанко! / Не дај мене Секули у руке, / нећу вама ништа учинити“), али „Јанко ћути, ништа не беседи“. Она при томе не нуди, као у осталим варијантама, чаробно биље. Главну одлуку доноси сам Секула. Његово понашање према вили је окрутно, али је у складу са очекиваним понашањем према демонском бићу:

Али дође Бановић Секула,
 Узе вилу за бијелу руку,
 Одведе је за шаторе беле,
 Одсече јој и ноге и крила,
 Повади јој и очи и зубе...

У овој песми Секулин поступак најближи је Марковом опхођењу с вилом (ЕР, 181; сижеи који тематизују Марков сукоб с вилом бродарицом или вилом изворкињом – Дрндарски 2001; Иванова 1997), што сведочи о томе да је сижејни модел обликовао макар делимично Секулин лик, те је

он задобио црте непобедивог и супериорног борца против демонских бића. Али, већ наредни сегмент песме, који је наставак основног сижејног тока, показује да и Секула има демонска својства будући да се претвара у змију. Очигледно је да је увођење Секуле и Јанка у овај сижејни модел донело два нова битна момента: иницијацијску компоненту карактеристичну за родбински однос ујак – сестрић, нарочито кад су у питању Јанко и Секула, и удруживање с још једним сижејним моделом који је карактеристичан искључиво за Секулу, а то је метаморфоза Секуле у змију.

Трећа десетерачка песма из Лубурићеве збирке заправо највише одступа од сижејног модела *Секула и вила*. У њој вила не изриче претњу Јанку, већ јој се Јанко први обраћа тражећи помоћ. Вила је и овде владарка оностраног света. Путује у јаворовој лађи водом. Све је у песми обележено присуством смрти и оностраног. „Јавор има извесне везе и са мртвачким култом и култом предака. Мртвачки сандук често се прави од јавора, вероватно због његове апотропејске моћи“ (Чајкановић 1994: 60). Лађа од јавора којом се вози вила једна је врста мртвачког сандука и вила за прелаз преко воде тражи људску жртву. И овде се вода може схватити као граница између два света – света живих и света мртвих. Тихомир Ђорђевић доноси предања по којима виле понекад узму дете или одраслог човека или жену код себе (Ђорђевић 1984: 93–95). Матијин боравак код вила представља његову привремену, симболичку смрт из које се враћа захваљујући Секули. Као и други знаменити епски јунаци, Секула поседује моћ „прелажења преко јаке границе“ (Детелић 1992: 97). Она је повезана са Секулином способношћу метаморфозе која се испољава и у песмама овог сижејног модела, додуше на посредан начин. Секула уз помоћ одговарајућих јуначких атрибута може да достигне вилу и у води и у небеским висинама. Хватање виле наративно је развијено и одвија се уз помоћ поменутих јуначких атрибута. Захваљујући томе, Секула добија привилегију да приступи оностраном свету и из тог света изведе војводу Матију, упркос његовом противљењу. Дакле, прелазак јаке границе у обреду прелаза какав је смрт у епици је углавном једнострано, без могућности повратка, али Секула је јунак за којег је, у овом случају, оваква граница двосмерна (Детелић 1992: 96).

У осмерачким варијантама у првом плану је самоуверено Секулино одбијање вилиних понуда, са двојном могућношћу разрешења сукоба са демонским бићем. Вила се по склапању брака с човеком укључује у људску заједницу или се убијањем виле потпуно прекида веза са оностраним. Оба разрешења само су назначена, али не и експлицитно дата. У десетерачким варијантама тежиште се помера на наративно развијен опис хватања виле којим се посредују и особена својства Секулиних јуначких атрибута, а тиме и самог Секуле. Судбина виле је потпуно извесна – она се венчањем интегрише у људску заједницу или је Секула убија. Само у једној десетерачкој варијанти она се лукавством враћа у свој природни амбијент.

За разлику од западног простора певања, у којем се сиже о сукобу Секуле и виле развија у великом броју песама, из проученог корпуса бугарских и македонских песама издваја се само једна песма која припада овом сижејном моделу: *Момче Секула и Димка самовила* (Бурин, 9). Секула улази у забрањен вилински простор, поиграва коња и гази самовилско цвеће. Димка³³ самовила га упозорава:

„Момче Сокуле, Сокуле!
Не играј коња тадева
По самовилски игрила,
Низ самовилски градини,
Добро ми цвеке не гази.
Тия са мои градини,
Остри чем стрелки да земем,
На место че те оставим.“

Секула не испољава страх. На претњу узвраћа претњом:

„Бре, Димко, бре, самовило!
Ја ми се надзад повърни,
Че ми се сърце разљуди,
Остра чем сабля да земем,
На место че те оставим.“

Вилин покушај да устреми Секулу осујећује Секулин коњ („Сокула с коња возлитна, / не може да го погуби“). Када Секула извади сабљу да погуби вилу, она му нуди компромис:

„Момче Сокуле, Сокуле!
Немой ме мене погуби,
Јазе чем да те научим
Да бѣдеш јунак нај-боље
И сабля да те не сече.“

Иницијацијски образац и овде је препознатљив. Секула уз помоћ вилинског биља постаје бољи јунак. Он стиче и особену заштиту – сабља га не сече.

---

³³ И овде је вила именована посебним именом, као и вила Мандалина са којом се Секула надиграва (Рајковић). У обе песме потиснут је обредно-обичајни контекст авункулата, с тим што у западној варијанти Секула одбија, а у источној прихвата вилинске дарове, зависно од његовог статуса у иницијацијском процесу.

Какво го Димка научи,
И се му така станало,
Най-болѐе јунак станало,
Ни го е сабља па секло.

Секула, различито од развоја овог сижејног модела у западној зони певања, вилину понуду прихвата, те је зато образац иницијације овде далеко израженији. Самосталним савладавањем виле младић стиче заштиту вила и улази у круг изузетних јунака. У овој песми нема присуства Секулиног ујака, већ јунак сам, уласком на забрањену територију и овладавањем њоме и бићима која у њој владају, успешно завршава обред прелаза. Разлика између Секулиног прихватања, односно неприхватања дарова одражава се на обликовање Секулиног лика у западној и источној зони певања и његов иницијацијски статус. У источној зони певања Секула је скоро доследно дете јунак, често и јунак у пеленама, чак и у дословном значењу те речи. Источна зона певања акценат ставља на заокруженост иницијацијског процеса младог иницијанта Секуле, док се у западној зони, напротив, акценат ставља на прекид Секулиног иницијацијског кретања, отуда и удруживање сижејног модела *Секула и вила* са сижејним моделом који тематизује Секулину трансформацију у змаја/змију.

Преглед варијаната овог сижејног круга омогућио нам је увид у варирање сижеа из синхронијске перспективе, која тек укрштена са дијахроничким сагледавањем варијаната са различитим протагонистима, показује сву сложеност развоја овог сижејног круга песама и његово јасно усмеравање ка иницијацијском и женидбеном тематско-мотивском комплексу.

Библиографија

Извори

- Атанасовъ, Трајчо (1891). Царъ Муратъ, Бекъ, Јанкула Войвода и Секула Детенце. Народни умотворения. I. 5. Пѣсни из политическия животъ. От Дебърско, записал Трајчо Атанасовъ. *Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина*. Кн. VI, 50–52, бр. 1. Софија: Държавна печатница.
- Васиљевић – Васиљевић, Р. (1913). Цар од Стамбола и Бановић Секула. *Босанска вила XXVIII* (19, 20, 21), 269–270, 286, 301–302.
- Божовић – Божовић, Крста. *Гусларске песме из разних крајеве Србије III*. Етнографска збирка САНУ 249.
- Бугарски – Бугарски, Филип Т. (1869). Народне песме III [Опра'ља се Сибињанин Јанко]. *Даница X* (24), 377–378.

- Бурин – Бурин, Иван (2005). *Българско народно творчество в дванадесет тома*. Том I. Юнашки песни. Съставител: Иван Бурин. Врана: LiterNet, <http://liter-net.bg/folklor/sbornici/bnt/1/9.htm> (приступљено 20. 11. 2016).
- Вук I – Караџић, Вук Стефановић (1975). *Српске народне пјесме*. Књ. I. Сабрана дела Вука Караџића, књ. 4. Прир. Владан Недић. Београд: Просвета.
- Вук II – Караџић, Вук Стефановић (1988). *Српске народне пјесме*. Књ. II. Сабрана дела Вука Караџића, књ. 5. Прир. Радмила Пешић. Београд: Просвета.
- Вук III – Караџић, Вук Стефановић (1988). *Српске народне пјесме*. Књ. III. Сабрана дела Вука Караџића, књ. 6. Прир. Радован Самарџић. Београд: Просвета.
- Вук V – Караџић, Вук Стефановић (1935). *Српске народне пјесме*. Књ. V. Београд: Државна штампарија.
- Вук VI – Караџић, Вук Стефановић (1899). *Српске народне пјесме*. Књ. VI. Прир. Љубомир Стојановић. Биоград: Штампарија Краљевине Србије.
- Вук СНПр II – Караџић, Вук Стефановић (1974). *Српске народне пјесме из необјављених рукописа Вука Стефановића Караџића*. Књ. II. Прир. Ж. Младеновић и В. Недић. Београд: Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности.
- Дена – Дебелковић, Дена (1984). *Српске народне умотворине са Косова из рукописа Дене Дебелковића*. Књига прва. Лирске и епске народне песме. Прир. Владимир Бован. Приштина: Академија наука и уметности Косова. Одељење језичких и књижевних наука и уметности.
- ЕР – Ерлангенски рукопис (1987). *Зборник старих српскохрватских народних песама*. Прир. Радосав Меденица и Добрило Аранитовић. Никшић: Универзитетска ријеч.
- Жуњић – Жуњић, Вид. *Народне јуначке пјесме*. Етнографска збирка САНУ 17.
- Зорић Драгош – Зорић Драгош, Душан. *Јуначке пјесме (из Босне, Херцеговине, Босанске Крајине и Лице) 1902–1903*. Етнографска збирка САНУ 167.
- Икономов – Икономовъ, Василъ (1893). *Сборникъ отъ старо-народни песни обичаи въ Дебърско и Кичевско (Западна Македония)*. Софија. Събралъ и издава Василъ Икономовъ.
- Карановић – Карановић, Милан (1904). *Српске народне пјесме (Босанска Крајина)*. Етнографска збирка САНУ 131.
- Красић – Красић, Владимир (1880). *Српске народне пјесме*. Књ. I. Панчево: Браћа Јовановић.
- Лубурић – Збирка Андрије Лубурића. Архив Србије, IX, X.
- Mažuranić S. – Mažuranić, Stjepan (1907). *Hrvatske narodne pjesme (čakavske)*. Cirkvenica: Hreljanović, Senj: Krmpotić & Vukelić.
- Мажуранић М. – Живанчевић, Милорад и Владан Недић (1966). Зборник Матије Мажуранића. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 14(2), 225–260.
- Максимовић – Максимовић, Јован (1926). *Златиборска вила*. Београд: Народна просвета.
- Мартинов – Мартинов, Александър П. (1958). Секула спасава вуйчови си и открадва пашовата дъщеря. Народописни материали от Граово, записал Александър П. Мартинов. *Сборник за народни умотворения и народопис*. Кн. XLIX, 75–77, бр. 58. Софија: Българската академия на науките.

- МХ I – *Хрватске народне пјесме* (1896). Књ. I [= *Hrvatske narodne pjesme*. Odio 1. Јуначке пјесме. Књ. 1. Ур. Иван Броз и Стјепан Босанас. Загреб: Матика хрватска, 1896] <http://www.monumentaserbica.com/epp/> (приступљено 3. 7. 2016).
- МХ II – *Хрватске народне пјесме* (1897). Књ. II [= *Hrvatske narodne pjesme*. Odio 1. Јуначке пјесме. Књ. 2. Ур. Стјепан Босанас. Загреб: Матика хрватска, 1897] <http://www.monumentaserbica.com/epp/> (приступљено 3. 7. 2016).
- Миладиновци – Миладиновци, Братя (1861). *Български народни пѣсни. Собрани отъ братя Миладиновци. Димитрия и Константина и издадени отъ Константи-на. Въ Загребъ. Въ книгопечатница-та на А. Якича, 1861.*
- Мутић – Мутић, Јован. *Српске народне гусларске пјесме (1898–1900)*. Етнографска збирка САНУ 47, 48.
- Петрановић I – Петрановић, Богољуб (1989). *Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине*. Књ. I. Прир. Новак Килибарда. Сарајево: Свјетлост.
- Петрановић II – Петрановић, Богољуб (1989). *Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине*. Књ. II. Прир. Новак Килибарда. Сарајево: Свјетлост.
- Петрановић Т. – Петрановић, Теодор (1886). Народна песма [Женидба Сибињанин Јанка с вилом]. *Даница VII* (11), 257–259.
- Сарајлија – Милутиновић, Сима Сарајлија (1990). *Пјеванија црногорска и херцеговачка*. Прир. Добрило Аранитовић. Никшић: Универзитетска ријеч.
- Срећковић – Срећковић, Јован Л. А. *Српске народне песме (Левач)*. Етнографска збирка САНУ 1.
- Станић – Станић, Милан (1870). *Српске народне песме (јуначке)*. Част 1. Скупио их и на свет издао Милан Ђ. Станић. Београд: Штампарија Николе Стефановића.
- Стоилов – Стоиловъ, Антонъ П. (1895). *Секула Дѣтенце и Царъ Сулиманъ. Битови пѣсни*. Вип. 1. Пѣсни изъ политическия животъ. От Мариовско, записал Антонъ Стоилов. *Сборникъ отъ български народни умотворения*. Кн. II. София: Книгопечатница на Либералний клубъ, 18–20.
- Шаулић – Шаулић, Новица (1929). *Српске народне пјесме*. Београд: Народна мисао.

Литература

- Гура, Александар (2005). *Симболика животиња у словенској народној традицији*. Београд: Бримо, Логос Александрија.
- Делић, Лидија (2009). *Вукове збирке епских песама у контексту ранијих бележења (теме, јунаци, сижејни модели)*. Докторска дисертација одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду, ркп.
- Детелић, Мирјана (1992). *Митски простор и епика*. Београд: САНУ, Досије.
- Детелић, Мирјана (1996). *Урок и невеста. Поетика епске формуле*. Београд: Балканолошки институт САНУ, Универзитет у Крагујевцу, Центар за научна испитивања.
- Дрндарски, Мирјана (2001). *На вилином вијалишту. О транспозицији фолклорних жанрова*. Београд: Рад, КПЗ Србије.
- Ђорђевић, Тихомир (1989). *Вештица и вила у нашем народном веровању*. Београд: Народна библиотека Србије, Горњи Милановац: Дечије новине.

- Иванова, Радост (1997). Повраћена вода. Одлике митолошког слоја епског циклуса о Марку Краљевићу. *Расковник* 23, 67–128.
- Караџић, Вук (1964). *Српски рјечник (1818)*. Београд: Просвета.
- Костић, Драгутин (1939). Два косовска циклуса. *Прилози проучавању народне поезије* VI/1, 1–18.
- Марећ, Томо (1966). *Naša narodna epika*. Београд: Nolit.
- Недић, Владан (1976). *О усменом песништву*. Београд: СКЗ.
- Решић, Radmila, Nada Milošević Đorđević (1984). *Narodna književnost*. Београд: „Vuk Karadžić“.
- Толстој, Светлана и Љубинко Раденковић (ур.) (2001). *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*. Београд: Zepher Book World.
- Чајкановић, Веселин (1994). *Речник српских народних веровања о биљкама*. Београд: СКЗ, БИГЗ, Просвета, Партедон.

Story model *Sekula and the fairy*
in diachronic and synchronic perspective

Slavica Lukić

Summary

The paper deals with the several representative variants of the song and the story model *Sekula and the fairy*, which concerns the conflict between the fairy and Sekula Banovic, one of the most popular South Slavic epic heroes, whose historical identity is based on Hungarian baron Székely János (died in 1448). The analysis is focused on the plot and on the relation between introductory formulas in songs and specific modes of development of the sjuzet. Adding Sekula's uncle Yanko Sibirjanin (Hungarian regent and general Hunyadi János, c. 1406–1456, celebrated in the South Slavic folk tradition) to the story model, releases new semantic potential on the level of the plot. This feature distinguishes Sekula and is not observed in the songs where Marko Kraljevic is the principal hero.

The paper discusses elements of the story model related to initiation of a hero, avunculate and the motif of marriage between the hero and the fairy. The area in which songs were collected (the West and the East South Slavic zone), type of the verse (octosyllable and decasyllable), and the interaction between the hero and the story model influenced the development of the plot. In the East zone, initiation pattern is more developed and Sekula is almost consistently represented as a child hero, while in the songs collected in the West zone Sekula's initiation process is discontinued and therefore the story model *Sekula and the fairy* is joined with the model which thematizes Sekula's transformation into a six-winged snake or a dragon (the transformation occurs during the duel with the Turkish king who is in the form of a falcon, but Sekula is accidentally shot by his uncle Hunyadi, who takes the blame for his death).

Key words: Banovic Sekula, fairy, Yanko Sibirjanin (Hunyadi), Marko Kraljevic, South Slavic folklore, story model, plot, introductory formula, initiation, avunculate

др Славица Лукић
ОШ „Ната Јеличић“, Шабач
Е-пошта: nukija@gmail.com

Примљено: 30. 9. 2016.
Прихваћено: 20. 10. 2016.